

Uluslararası Sosyal Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi**International Journal of Social, Political and Financial Researches**<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ussmad>*Araştırma Makalesi/ Research Article***Avrupa Birliği Hukukunda Hukuki Belirlilik İlkesi¹***Principle of Legal Clarity in European Union Law***İsa Çelen^a**^aArş.Gör, Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, isacelen@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0122-5223**MAKALE BİLGİSİ****Makale Gönderim Tarihi:** 08.08.2025**Makale Kabul Tarihi:** 12.10.2025**Anahtar Kelimeler:** Avrupa Birliği Hukuku, Hukuki Belirlilik, Mevzuat Kalitesi**JEL Kodları:** K10, K34, K33**ÖZ**

Hukuki belirlilik ilkesi, Avrupa Birliği (AB) hukuku normlar hiyerarşisinde birincil hukuk kaynakları arasında yer alan ve yazılı olmayan AB hukukunun genel ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle ilkenin içeriği Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD)'nın içtihatları yoluyla belirlenmiştir. ABAD'ın yerleşik içtihatlarında hukuki güvenlik ilkesinin alt ilkelerinden birini oluşturan hukuki belirlilik ilkesi, hukuk kurallarının açık ve belirli olması gerekliliğini ifade eder. Böylece bireyler hak ve yükümlülüklerini şüpheye yer bırakmayacak şekilde belirleyip buna uygun hareket edebilir. Bu yönüyle hukuki belirlilik, bireyin haklarını koruyan bir ilkedir. Ayrıca ilke, AB hukukunun uygulanması sürecinde özellikle direktiflerin ulusal hukuka aktarımı bakımından gözetilmesi gereken bir normatif referans noktası olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, mevzuatın kalitesine ilişkin kurumlararası anlaşmalar ve ortak uygulama kılavuzu hukuki belirlilik ilkesinin AB yasama sürecinde bir kalite ölçütü olarak kabul edildiğini göstermektedir.

ARTICLE INFO**Article Received:** 08.08.2025**Article Accepted:** 12.10.2025**Keywords:** European Union Law, Legal Clarity, Legislative Quality**JEL Codes:** K10, K34, K33**ABSTRACT**

The principle of legal clarity is one of the unwritten general principles of European Union (EU) law and is situated among the primary sources within the hierarchy of EU legal norms. Consequently, the content of this principle has been defined through the case law of the Court of Justice of the European Union (CJEU). In its well-established jurisprudence, the CJEU has regarded the principle of legal clarity as one of the sub-principles of the principle of legal certainty, emphasizing that legal rules must be clear and precise. This ensures that individuals are able to determine their rights and obligations without ambiguity and act accordingly. In this regard, legal clarity serves as a principle that protects individual rights. Moreover, the principle emerges as a normative reference point that must be observed during the application of EU law, particularly in the context of the transposition of directives into national law. On the other hand, interinstitutional agreements and guidance documents on legislative quality demonstrate that the principle of legal clarity is regarded as a criterion of quality in the EU legislative process.

¹ Bu makale, Dr. Öğr. Üyesi Başar SOYDAN'ın danışmanlığında, İsa ÇELEN tarafından Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Mali Hukuk Bilim Dalında hazırlanan "Vergi Hukukunda Belirlilik İlkesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Avrupa Birliği (AB) hukuku, ulusal ve uluslararası hukuk düzenlerinden farklı olarak uluslararası (supranational) niteliğiyle öne çıkan kendine özgü hukuk kaynaklarına ve işleyiş ilkelerine sahip özerk bir hukuk düzenidir. Bu özerk hukuk düzeni, ulusal hukuk düzenlerinde hukuk devleti ilkesinin bir yansıması olarak ele alınan hukuki belirlilik ilkesinin varlığını ve içeriğini AB hukuku bağlamında irdelenmesini gerekli kılmaktadır. Zira hukuki belirlilik ilkesi, Birlik hukuk kaynaklarında (ne birincil hukukta ne de ikincil mevzuatta) açıkça tanımlanmamıştır.

Bu çalışmanın amacı, hukuki belirlilik ilkesinin Avrupa Birliği hukuk düzeni içindeki normatif konumunu ve daha sonrasında muhteviyatını oluşturan unsurları ele almaktır. Bu kapsamda öncelikle, ilkenin Avrupa Birliği hukuku normlar hiyerarşisindeki konumu ve bu konunun doğurduğu hukuki etkiler tespit edilecektir. Ardından hukuki belirlilik ilkesinin içeriğinin Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) içtihatları ışığında nasıl somutlaştırıldığı irdelenecektir. Son olarak, hukuki belirlilik ilkesinin bir mevzuat kalitesi ölçütü olarak AB yasama sürecine nasıl yansıdığı, kurumlararası anlaşmalar ve uygulama kılavuzu bağlamında ele alınacaktır. Bu çerçevede çalışma, hukuki belirlilik ilkesinin AB hukukunun kurumsal işleyişinde, ABAD içtihatlarında ve yasama süreci kapsamında mevzuat hazırlama sürecinde nasıl rol bir oynadığını ortaya koymaktadır.

1. Avrupa Birliği Hukuku Normlar Hiyerarşisinde Hukuki Belirlilik İlkesinin Konumu

Ulusal hukuk kapsamında her devlet, ülkesi içindeki hukuki ilişkileri birlikte düzenleyen, birbiriyle bağlantılı ve tamamlayıcı nitelikte kendi hukuk kuralları bütününe ifade eden bir hukuk düzenine sahiptir. Uluslararası hukuk kapsamında uluslararası örgütlerin de kendilerine özgü hukuk düzenleri bulunmaktadır (Schermers & Waelbroeck, 2001, s. 5). Bu minvalde, ulusal ve uluslararası hukuktan ayrı ve bağımsız “uluslararası (supranational)” niteliği haiz Avrupa Birliği (AB) de özerk bir hukuk düzeni oluşturmuştur. Dolayısıyla AB hukuku, bu özerk hukuk düzeninin bir sonucu olarak, kendine özgü çeşitli hukuk kaynaklarını barındırmaktadır (Göçmen, 2023, s. 257).

AB hukuku kaynaklarının sınıflandırılmasında ve aralarındaki hiyerarşik ilişkinin belirlenmesinde, öğretilerde farklı metodolojik yaklaşımlar geliştirilmiştir³. Hiyerarşi gözetilmeden yapılan sınıflandırmalar kapsamında; Schaumburg (2020, s. 34) bu kaynakları “birincil hukuk (primärrecht)”, “ikincil hukuk (sekundärrecht)”, “üçüncül hukuk (tertiärrecht)”, “uluslararası hukuk antlaşmaları (völkerrechtliche verträge)”, “esnek hukuk (soft law)” şeklinde bir ayrıma tabi tutmuştur. Kaczorowska-Ireland (2016, s.113-114) ise bu kaynakları “birincil kaynaklar”, “AB hukukunun genel ilkeleri (birincil kaynaklarda yer verilmediği sürece)”, “dış kaynaklar (AB ile üçüncü ülkeler veya uluslararası örgütler arasında yapılan uluslararası antlaşmalar)”, “ikincil kaynaklar (yasama ve yasama dışı tasarruflar), “tipik olmayan tasarruflar”, “Avrupa Birliği Adalet Divanı içtihatları” ve “esnek hukuk (soft law)” şeklinde sıralamıştır.

AB hukukunun kaynaklarına ilişkin bu metodolojik farklılaşmayı Türk hukuk öğretilerinde de görmek mümkündür. Örneğin Göçmen (2023, s. 528), AB hukukunun kaynaklarını “şekli ölçüt” ayrımına tabi tutarak temelde “yazılı kaynaklar” ve “yazılı olmayan kaynaklar” olarak ikiye ayırmış; yazılı kaynakları “iç kaynaklar (üye devlet tasarrufları, AB kurumlarının tasarrufları) ve dış kaynaklar (uluslararası anlaşmalar)”, yazılı olmayan kaynakları ise “AB hukukunun genel ilkeleri ile uluslararası hukukun genel ilkeleri ve uluslararası teamül hukuku” şeklinde sınıflandırmıştır. Can (2022, s.272), bu kaynakları “birincil hukuk”, “ikincil hukuk” ve “esnek hukuk (soft law)” şeklinde temel bir ayrıma tutmuştur. Bozkurt ve Göktaş (2024, s. 289), bu kaynakları “birincil kaynaklar olarak adlandırılan anayasal antlaşmalar”, “ikincil kaynaklar olarak adlandırılan Birlik organlarının tasarrufları”, “Adalet Divanı tarafından tanınan hukukun genel ilkeleri”, “Adalet Divanı’nın kararları”, “üye olmayan devletler ve uluslararası örgütlerle yapılan antlaşmalar”, “yazılı olmayan Birlik hukuku kuralları (Birlik bazında geçerli olan hukukun genel ilkeleri, temel hak ve özgürlükler ile anayasal devlet ilkeleri ve örf-adet hukukunu kapsayan kurallar)” başlıkları altında sıralandırmıştır. Güneş (2022, s. 314) ise bu kaynakları “birincil kaynaklar (yazılı ve yazılı olmayan birincil kaynaklar)”, “ikincil kaynaklar” ve “uluslararası hukuk” şeklinde üçlü bir ayrıma tabi tutmuştur.

Öğretilerde ortaya konulan bu yaklaşımlar ışığında AB hukukunun kaynaklarını “birincil hukuk” ve “ikincil hukuk” başlıkları altında temel bir ayrıma indirgemek mümkündür. Burada çalışma konumuzun amacı doğrultusunda hukuki belirlilik ilkesinin AB hukuku normlar hiyerarşisi içindeki yerinin tespiti ve işlevi

² Uluslararası hukuku uluslararası hukuktan ayıran farklılıklar için bkz. Güneş, 2022, s. 125-126; Günüşür, 2007, s. 4-5.

³ AB hukukunun kaynaklarına ilişkin bu metodolojik farklılaşma, antlaşmaların (Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİHA)’nın 289, 290 ve 291. maddelerinde yasama tasarrufları, yetki devrine dayanan tasarruflar ve uygulama tasarrufları arasında belirli bir ayırım yaparak yalnızca ikincil kaynaklar arasında bir hiyerarşi kurması dışında) tüm kaynaklar arasında “genel bir hiyerarşi” kuran hüküm ihtiva etmemesine dayandırılabilir. Zira bu kaynakların niteliği ve aralarındaki hiyerarşik ilişki, genellikle Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) tarafından içtihat yoluyla belirlenmiştir (Kaczorowska-Ireland, 2016, s. 115).

açısından, öncelikle birincil ve ikincil hukuk kaynaklarını normlar hiyerarşisi kapsamında ana hatlarıyla irdelemek önem arz etmektedir.

AB hukuk düzeninde geçerli olan normlar hiyerarşisinin en üst basamağında yer alan ve dolayısıyla ikincil hukukun kaynaklarına üstünlük sağlayan birincil hukuk kaynakları (Schwarze, 2012, s. 270) tahdidi olmayacak şekilde şöyle sıralanabilir:

- **Kurucu Antlaşmalar ve Bunlara Yapılan Değişiklik Antlaşmaları, Ekler ve Protokoller, Katılım Antlaşmaları:** Bugünkü yapısıyla AB'nin anayasal temeli, zaman içinde geçirdiği yapısal değişikliklerle birlikte⁴ üç adet kurucu antlaşmaya dayanmaktadır. Bu antlaşmaları, 2007 imza tarihli Lizbon Antlaşması ile tadil edilmiş “Avrupa Birliği Antlaşması (ABA)”, “Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşması (ABİHA)” ve halen geçerliliğini koruyan “Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması (AAETA)” oluşturmaktadır⁵. Öte yandan, bu antlaşmaların ayrılmaz parçası niteliğindeki protokoller ve ekler⁶ ile üyelik sürecindeki devletlerle akdedilen katılım antlaşmaları, hukuki etkileri bakımından kurucu antlaşmalarla aynı düzeyde olup bağlayıcı niteliktedirler (Kaczorowska-Ireland, 2016, s. 116-117).

- **Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (ABTHŞ):** Lizbon Antlaşması'nın getirdiği değişikliklerin yürürlüğe girmesiyle⁷ AB temel haklar rejiminde bağlayıcı bir nitelik kazanan ABTHŞ, ABA'nın 6'ncı maddesinin 1'inci fıkrası uyarınca Antlaşmalarla “aynı hukuki değere” sahip olduğundan, antlaşmaların dışında birincil hukuk kaynağı haline gelmiştir⁸. Şart'ta koruma altına alınan haklar, özgürlükler ve ilkeler; dibaceyi (*preamble*) takiben “onur (*dignity*)”, “özgürlük (*freedom*)”, “eşitlik (*equality*)”, “dayanışma (*solidarity*)”, “vatandaşlık hakları (*citizens' rights*)” ve “adalet (*justice*)” olmak üzere altı başlık altında düzenlenmiştir⁹. İçeriği itibarıyla “modern bir temel haklar listesi” olarak tanımlanan (Solanke, 2015, s. 236) ve üye devletlerin ortak anayasal gelenekleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), ABAD ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları gibi kaynaklardan doğan hakları yeniden teyit eden Şart, tanıdığı tüm temel hak ve özgürlüklere yönelik genel bir sınırlandırma hükmü de içermektedir (Schütze, 2012, s. 426). Buna göre, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasına getirilecek her sınırlandırma (sınırlandırmanın sınırları); yasa ile öngörülmesi, ilgili hakkın ve özgürlüğün özüne saygı göstermeli, orantılılık ilkesine tabi olmak kaydıyla gerekli olmalı ve Birlik tarafından tanınan genel çıkar amaçlarını veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ihtiyacını karşılamalıdır (ABTHŞ m.52/1).

- **AB Hukukunun Genel İlkeleri:** AB hukuk düzeninde örf ve adet hukuku¹⁰ ile birlikte yazılı olmayan kaynaklardan birini oluşturan AB hukukunun genel ilkeleri de birincil hukuk kaynakları arasında yer almaktadır. Yazısız bir kaynak olmalarından dolayı bu ilkeler, yargısal aşamada ABAD içtihatları yoluyla tespit edilmektedir. Başka bir ifadeyle bu ilkeler, ABAD hakimlerinin araması ve uygulaması gereken, ancak kendilerinin yaratmadığı hukuk kurallarıdır (Kaczorowska-Ireland, 2016, s. 121). Bu noktada ise ABAD, ilkelerin türetilmesinde birçok kaynaktan ilham almaktadır. Bu kaynakların en başında kurucu antlaşmalar gelmektedir. Nitekim öğretilerde kimi yazarlara göre kurucu antlaşmaların bazı maddeleri, ilkelere hukukun kaynağı olarak başvurulmasında dayanak olarak gösterilmiştir. Bunlar; ABA'nın 19'uncu maddesi ile ABİHA'nın 263'üncü ve 340'uncü maddeleridir. İlk olarak, ABA m.19/1 “Avrupa Birliği Adalet Divanı, Antlaşmaların yorumlanmasında ve uygulanmasında **hukuka riayet edilmesini temin eder.**” hükmünü

⁴ AB hukuku, bugün ulaştığı hukuki düzene evrilmeden önce temellerini dört kurucu antlaşma üzerine inşa etmiştir. Bu antlaşmalar; 1951 yılında Paris'te imzalanan “Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (AKÇTA)”, 1957 yılında Roma'da imzalanan “Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (AETA)” ve “Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması (AAETA)” ve 1992 yılında Maastricht'te imzalanan “Avrupa Birliği Antlaşması (ABA)”dır. AKÇT süreli olarak akdedildiğinden, 50 yıllık geçerlilik süresinin sona ermesiyle birlikte 2002 yılında yürürlükten kalkmıştır. AETA ise, önce 1993 yılında Maastricht Antlaşması ile “Avrupa Topluluğu Antlaşması (ATA)”, ardından 2009 yılında Lizbon Antlaşması ile “Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİHA)” olarak ismi ve içeriği bakımından yeniden şekillendirilmiştir. Son tahlilde mevcut AB hukuk düzeni; halen yürürlükte olan ABA, ABİHA ve AAETA üzerine işleyişini sürdürmektedir (Baykal & Göçmen, 2016, s. 338-339).

⁵ Lizbon Antlaşması ile yapılan değişiklikleri içeren üç kurucu antlaşmanın konsolide metinleri için bkz. <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html> (Erişim Tarihi: 07.02.2025). Söz konusu antlaşmalardan Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) ile Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkındaki Antlaşma (ABİHA), 2011 yılında dönemin T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle görev ve yetkilerini T.C. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı T.C. Avrupa Birliği Başkanlığına devretmiştir) tarafından Türkçeye de çevrilmiştir. Çeviri metni için bkz. <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (Erişim Tarihi: 07.05.2025).

⁶ ABA m.51: “Antlaşmalara ekli Protokoller ve Ekler, bu Antlaşmaların ayrılmaz bir parçasını oluşturur.”

⁷ Lizbon Antlaşması'nın AB hukuk düzenine getirdiği tüm değişiklikler için ayrıca bkz. Güneş, 2022, s. 30-34; Can, 2022, s. 62-65; Göçmen, 2023, s. 84-89; Bozkurt & Köktaş, 2024, s. 102-103; Baykal & Göçmen, 2016, s.127-131.

⁸ ABA m.6/1: “Birlik, 12 Aralık 2007 tarihinde Strazburg'da uyarlandığı haliyle, Antlaşmalar'la aynı hukuki değere sahip olan 7 Aralık 2000 tarihli Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda yer alan hakları, özgürlükleri ve ilkeleri tanır...”

⁹ ABTHŞ'nin tam metni için bkz. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTEXT> (Erişim Tarihi: 07.05.2025).

¹⁰ AB hukukunda sınırlı bir uygulama alanına sahip örf ve adet hukuku, yalnızca kurucu antlaşmaları tamamlayıcı (*vertragsergänzenden*) veya değiştirici (*vertragsändernd*) bir nitelik taşıdıklarında birincil hukuk kaynağı olarak dikkate alınmaktadır (Schaumburg, 2020, s. 35.).

içermektedir. Bu maddede geçen “hukuk” sözcüğü, antlaşmaların ötesinde başka bir şeye atıf yaptığı şeklinde geniş bir yorumu tabi tutularak hukukun genel ilkelerini de kapsadığı ifade edilmiştir. Benzer bir yorum, Birlik organları tasarruflarının (tavsiye ve görüşler hariç) iptaline ilişkin gerekçelerini düzenleyen ABİHA’nın 263’üncü maddesi için de yapılmıştır. Mezkur madde, bir Birlik tasarrufunun “*Antlaşmaların veya bunların uygulanmasına ilişkin herhangi bir hukuk kuralının ihlali*” gerekçesiyle de iptal edilebileceğini hükme bağlarken; buradaki “herhangi bir hukuk kuralı” ifadesi, antlaşmaların kendisinden öte başka bir şeye atıf yaptığı ve dolayısıyla hukukun genel ilkelerini de kapsadığı şeklinde yorumlanmıştır. Son olarak ABİHA’nın 340’ıncı maddesi, Birliğin sözleşme dışı sorumluluğunun “*üye devletlerin hukuk sistemlerinde ortak olan genel ilkelere göre*” belirleneceğini hükme bağlayarak açık bir gönderme ile ABAD hakimlerinin sözleşme dışı sorumluluk konusunda hukukun genel ilkelerini uygulamasına izin vermektedir (Hartley, s.145-146; Dashwood et al., 2011, s. 322; Craig, 2022, s. 26-27). İlkelerin türetilmesinde ABAD’a ilham veren diğer bir kaynak da üye devletlerin ulusal hukuk sistemleridir. Ancak bunun için bir ilkenin tüm üye devletlerin hukuk sistemlerinde tanınmış olması gerekmemektedir. ABAD ulusal hukuk sistemlerinden ilham aldığımda, o ilkenin üye devletlerin çoğunun hukuk sisteminde genel olarak kabul edilmesi veya üye devletlerdeki genel eğilimle uyumlu olması yeterli görülmektedir (Hartley, 2014, s. 145). Hatta Tridimas’a (20007, s. 6) göre, bir ilkenin ABAD tarafından uygulanma alanı, o ilkenin üye devlet hukukundaki karşılığında farklılık da gösterilebilir. Dolayısıyla ABAD, üye devlet hukuk sistemlerinden türetilmiş bir ilkenin içeriğini genişletebilir, daraltabilir yahut yeniden formüle edebilir Bu bağlamda Divan, söz konusu ilkenin AB hukuku geçerli olacak içeriğini ve kapsamını bir anlamda damıtmaktadır. Kanaatimizce bu yaklaşım, ulusal hukuk kaynaklı bir ilkenin, AB hukuk düzenine özgü bir normatif anlam ve işlev kazanmasına olanak tanımaktadır. Kurucu antlaşmalar ve üye devletlerin ulusal hukuk sistemleri dışında, temel hakların korunmasına ilişkin uluslararası sözleşmeler de ABAD’ın ilham aldığı kaynaklar arasında gösterilmektedir (Tillotson ve Foster, 2003, s. 225). Bu kaynaklar arasında AİHS’in özel bir öneme sahip olduğunu belirtmek gerekir. Zira kurucu antlaşma gereği, AİHS tarafından güvence altına alınan temel haklar, AB hukukunun genel ilkelerinin bir parçasını oluşturur (ABA m.6/3). Bu minvalde ABAD, AB’nin AİHS’e henüz katılmadığı mevcut durumda bile, temel haklar söz konusu olduğunda hukukun genel ilkelerinin tespitinde ve türetilmesinde AİHS’den de yararlanabilecektir. Son tahlilde AB hukuku genel ilkelerinin tespitinde ABAD’a ilham veren tüm bu kaynaklar, kapsamı itibariyle oldukça geniş bir ilkeler kataloğunun oluşmasına zemin hazırlamıştır. AB hukukunun genel ilkeleri, AB hukuk sistemi içerisinde birçok işlev görmektedir. Genel ilkeler AB mevzuatın ve üye devlet mevzuatları için hem yorumlamaya yardımcı bir araç olarak kullanılması hem de Birlik tasarruflarının iptali ve hukuki boşlukların doldurulması gibi birden çok işleve sahiptir (Raitio, 2003, s.101; O’Connor, 2019, s. 6)

AB hukukunun ikincil kaynakları ise, AB organlarının antlaşmalara dayalı olarak çıkardığı hukuki tasarruflar bütünüdür ifade etmektedir (Schwarze, s. 270). ABİHA’nın 288’inci maddesi uyarınca bu tasarruflar; bağlayıcı niteliği haiz tüzükler (*regulations*), direktifler (*directives*), kararlar (*decisions*) ile bağlayıcı olmayan tavsiyeler ve görüşlerden (*recommendations and opinions*) oluşmaktadır.

İkincil hukuku oluşturan bu tasarruflar, AB hukuk düzeninde geçerli olan normlar hiyerarşi gereği, yukarıda ele aldığımız tüm birincil hukuk kaynaklarının altında konumlandırılmaktadır. Bu hiyerarşik konum, genelde birincil hukuk kaynaklarının özelde ise AB hukuku genel ilkelerinin, bağlayıcı niteliği haiz ikincil hukuk kaynaklarının geçerliliği ve uygulanabilirliği üzerinde önemli hukuki etkiler doğurmasına yol açmaktadır.

İlk olarak, ikincil hukuku oluşturan tasarrufların AB hukukunun genel ilkelerine uygun olması, başka bir ifadeyle aykırılık taşımaması gerekmektedir. Aksi durumda, örneğin bir tüzük veya direktifin AB hukuku genel ilkelerine aykırılığı halinde, bu tasarruflar ABAD tarafından iptal davası kapsamında geçersiz kılınabilecektir (Schaumburg, 2020, s. 53). Bu yönden AB hukukunun genel ilkelerinin ikincil hukuk kaynakları üzerindeki öncelikli hukuki etkisi, Birlik tasarrufların yargısal denetiminde bir ölçüt norm olarak başvurulabilmesi şeklinde tezahür etmektedir. Diğer bir hukuki etkisi ise, ikincil hukuk kaynaklarının yorumlanmasında ortaya çıkmaktadır. Zira ikincil hukuk kaynakları, normlar hiyerarşisinde kendisinden üstte bulunan AB hukukunun genel ilkelerine uygun yorumlanması gerekmektedir (Tridimas, 2007, s. 29).

AB hukukunda hukuki belirlilik ilkesi, ana hatlarıyla ele aldığımız AB hukuku kaynakları kapsamında, birincil hukuk kaynaklarından AB hukukunun genel ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Bu konumlandırma, ilkenin içeriği ve işlevinin tespitinde iki ön kabulü beraberinde getirmektedir. Birincisi, hukuki belirlilik ilkesinin içeriği ve işlevinin ancak ABAD’ın içtihatları yoluyla tespit edilebileceğidir. İkincisi ise, AB hukuku genel ilkelerinin Birlik tasarrufları üzerindeki hukuki etkilerin (iptal edilme ve uygun yorumlanma) hukuki belirlilik ilkesi açısından da geçerli olabileceğidir.

2. Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararlarında Hukuki Belirlilik İlkesi

ABAD içtihatlarında hukuki belirlilik, muhteviyatını oluşturan unsurlar bakımından hukuki güvenlik ilkesinin (*principle of legal certainty*)¹¹ içeriğinde somutlaşan bir gereklilik şeklinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Birlik hukuk düzeninin temel ilkelerinden biri olarak kabul edilen hukuki güvenlik ilkesi, açıklık ve belirlilik yönündeki bazı gerekliliklerin çıkarılması işlevini görmektedir (Bartelt, 2017, s. 65) Bu nedenle öncelikle cevaplandırılması gereken asıl soru, ABAD'ın hukuki güvenlik ilkesinin içeriğini nasıl somutlaştırdığıdır.

Hukuki güvenlik ilkesi, her ne kadar anayasal düzeyde AB birincil antlaşmalarında açıkça tanımlanmamış olsa da, ABAD tarafından uzun süredir korunan ve geliştirilen, bireylerin haklarını korumayı ve AB hukukunun yorumlanmasının ve uygulanmasının gerektiği gibi gözetilmesini sağlamayı amaçlayan AB hukukunun genel ilkeleri arasında yer almaktadır. İlk kez açıkça Bosch kararında¹² tanınan hukuki güvenlik ilkesi, ABAD içtihadında AB hukukunun bir temel ilkesi olarak yapısal bir rol üstlenmiştir (Portuese, 2014, s. 308). Bununla birlikte, söz konusu ilkenin kapsamı zaman içerisinde oldukça genişlemiş ve birçok başka ilkeyi de içine alacak şekilde nitelendirilmiştir. Bu niteliği itibarıyla öğretilerde “şemsiye ilke” (Groussot, 2006, s. 190) veya “çok yönlü ilke” (Raitio, 2003, s. 125) olarak tanımlanmaktadır Zira AB hukuku bağlamında hukuki güvenlik ilkesi; meşru beklentilerin korunması, kazanılmış haklar, geriye yürümezlik, öngörülebilirlik, belirlilik gibi alt ilkeleri veya türevleriyle iç içe geçmiş durumdadır.

ABAD, hukuki güvenliğin alt ilkelerinden biri olan hukuki belirlilik ilkesinin içeriğini somutlaştıran unsurlara çeşitli kararlarında yer vermiştir. Örneğin Divan, bir tüzüğün iptali talebiyle açılan *Belgium v. Commission* kararında, hukuki güvenlik ilkesinin gerekliliklerine ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır:

“Birlik hukukunun temel bir ilkesi olan hukuki güvenlik ilkesinin, özellikle hukuk kurallarının açık (*clear*) ve belirli (*precise*) olmasını; böylece bireylerin hak ve yükümlülüklerini şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde (*unequivocally*) belirleyip buna uygun hareket edebilmelerini gerektirdiği unutulmamalıdır.¹³”

ABAD, anılan karardaki hukuk kurallarının açık ve belirli olması gerekliliğini ve bunun bireyler üzerindeki hukuki sonuçlarını muhtelif kararlarında sürekli olarak vurgulamıştır¹⁴. Bu gereklilik, bireylerin hangi haklara sahip olduklarını tam olarak öğrenebilmeleri ve gerektiğinde bu haklarını “ulusal mahkemeler önünde ileri sürbilmelerini” de teminat altına almayı amaçlamaktadır. Nitekim ABAD’a göre;

“Hukuki güvenlik gerekliliğini yerine getirmek için bireylerin, haklarının kapsamını tam olarak belirleyebilmelerine ve gerektiğinde bu haklara ulusal mahkemeler önünde dayanabilmelerine olanak tanıyan açık ve belirli bir hukuki duruma sahip olmaları özellikle önemlidir¹⁵.”

Hukuki belirlilik ilkesi üye devletlerin bireyler açısından hak ve yükümlülükler doğuran direktifleri ulusal hukuka aktarılması sürecinde özel bir önem taşımaktadır. Zira hukuk kurallarının açık ve belirli olması gerekliliği, yalnızca AB kurumlarınca oluşturulan hukuki düzenlemeler açısından değil, aynı zamanda AB hukukunun uygulanması kapsamında -özellikle direktiflerin ulusal hukuka aktarılması sırasında- üye devletler bakımından da geçerlidir. Bu kapsamda, direktiflerin ulusal hukuka aktarılması bakımından üye devletlerin

¹¹ ABAD içtihatlarında kullanılan “*principle of legal certainty*” teriminin AB hukuku kapsamında Türkçeye hukuki güvenlik ilkesi olarak çevrilmesinin daha doğru olduğu görüşündeyiz. Zira AB hukukunun çok dilli yapısına bağlı olarak 24 farklı dile çevrilen ve bu çalışmada atıfta bulunduğumuz tüm ABAD kararlarında terimin karşılığı olarak; Almanca “*grundsatz der rechtssicherheit*”, Fransızca “*le principe de sécurité juridique*” ve İspanyolca “*el principio de seguridad jurídica*” terimleri kullanılmakta ve içerik olarak geriye yürümezlik, meşru beklentilerin korunması ve kazanılmış haklara saygı gibi hukuki güvenlik ilkesinin alt ilkeleri ya da unsurları kapsamında ele alınmaktadır. Nitekim AB hukuku alanındaki birçok yazarın da terimleri, ABAD kararlarında olduğu gibi hukuki güvenlik ilkesinin bu alt ilkeleri kapsamında ele almaları görüşümüzü desteklemektedir (Alman hukuk öğretilerindeki kullanımlar için bkz. Fischer, 2024, s. 19; Bartelt, 2017, s. 65; Schwarze, s. 676; Fransız hukuk öğretilerindeki kullanımlar için bkz. Meerbeeck, 2008, s. 500; Puissechet & Legal, 2001, ss.98-105; Martucci, 2020, ss.70-78).

¹² ABAD, Case 13-61 *De Geus en Uitenboger v. Bosch* [1997], p.52.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61961CJ0013>

¹³ ABAD, Case C-110/03 *Kingdom of Belgium v Commission of the European Communities* [2005] ECR I-2801, p.30.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62003CJ0110>

¹⁴ ABAD, Case C-324/14 *X-Steuerberatungsgesellschaft v Finanzamt Hannover-Nord* [2015] EU:C:2015:827, p.59.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62014CJ0342>

ABAD, Case C-550/07 *Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akros Chemicals Ltd v European Commission* [2010], p.100.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62007CJ0550>

ABAD, Case C-76/06 *P Britannia Alloys & Chemicals Ltd v Commission of the European Communities* [2007] ECR I-4405, p.79.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62006CJ0076>

ABAD, Case C-63/93 *Duff and Others v Minister for Agriculture and Food and Attorney General* [1996] ECR I-569, p.20.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61993CJ0063>

¹⁵ ABAD, Case C-280/00 *Altmark Trans GmbH ve Regierungspräsidium Magdeburg v Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH ve Oberbundesanwalt beim Bundesverwaltungsgericht* [2003] ECR I-7747, p.59.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62000CJ0280>

uygulama kurallarının da hukuki bağlayıcılığa sahip olması gerekmektedir (Englisch, 2020, s. 513). Nitekim ABAD’ın yerleşik içtihatlarında belirtildiği üzere, üye devletler Birlik yasama organı tarafından öngörülen hukuki durumların açıklık ve belirlilik gerekliliklerini, üye devletlerde yerleşik ilgili kişilerin yararını gözeterek tam olarak karşılayacak bir biçimde direktif hükümlerini uygulamakla yükümlüdür. Bu amaçla, bir direktifin hükümleri hiçbir tereddüde yer bırakmayacak şekilde gerekli açıklık ve belirlilikte uygulanmalıdır¹⁶. Zira bireylere haklar tanımayı amaçlayan bir direktif söz konusu olduğunda, ilgili kişilerin sahip olduğu hakların kapsamını tam olarak belirleyebilmeleri sağlanmalıdır¹⁷. Bu nedenle Divan, açıklık, belirlilik ve aleniyet gereklerine dayanarak, direktiflerin kanun ve yönetmelik gibi bağlayıcı ve normatif düzenlemelerle iç hukuka aktarılmasını zorunlu kılmaktadır. Buna karşılık yalnızca idari uygulamalar veya genelge ya da sirküler iç idari düzenlemeler aracılığıyla gerçekleştirilen aktarımlar bu yükümlülüğün yerine getirilmesi bakımından yeterli görülmemektedir (Kofler, 2020, s.528).

ABAD, hukuk kurallarının açık ve belirli olması yönündeki gereklilikleri, özellikle “mali sonuçlar” doğurabilecek kurallar söz konusu olduğunda daha sıkı bir biçimde uygulamaktadır¹⁸. Bu nedenle hukuki belirlilik ilkesinin muhteviyatını oluşturan gereklilikler, AB hukukunda vergilendirmeye ilişkin kurallar söz konusu olduğunda daha da önem taşımaktadır. Nitekim Divan, özellikle vergi mükellefleri üzerine yükümlülük getiren kurallar söz konusu olduğunda, mükelleflerin hak ve yükümlülüklerini herhangi bir şüpheye ya da belirsizliğe mahal vermeyecek şekilde bilebilmeleri ve buna uygun hareket edebilmelerini, ancak kuralların açıklığı ve belirliliği ile sağlanabileceğini yerleşik içtihadına dönüştürmüştür¹⁹.

3. Avrupa Birliği Mevzuatının Kalite Ölçütü Olarak Hukuki Belirlilik İlkesi

AB hukukunda hukuki belirliliği sağlamanın temel gerekliliklerinden biri, yasama sürecinde Birlik mevzuatının açık, belirli ve anlaşılır olacak şekilde hazırlanmasıdır. Bu doğrultuda, Birlik mevzuatının kabulü sürecine dahil olan üç temel Avrupa kurumu (Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon), çeşitli kurumlararası anlaşmalar (*interinstitutional agreements*)²⁰ ve bu anlaşmalara işlerlik kazandıran ortak uygulama kılavuzları yoluyla mevzuat kalitesini iyileştirmeyi amaçlamıştır. Nitekim Birlik mevzuatının kalitesinin iyileştirilmesine duyulan ihtiyaç ve atılması gereken adımlar, 11-12 Aralık 1992’de gerçekleştiren Edinburg Zirvesi’nde²¹ açıkça dile getirilmiş ve bu çerçevede mevzuatın hazırlanmasına ilişkin kılavuz ilkeler (*guidelines*) üzerinde mutabık kalınması ve bu kılavuz ilkelerin mevzuat kalitesinin ölçülmesinde kullanılacak “ölçütleri (*criteria*)” içermesi gerektiği ifade edilmiştir (European Council, 1992, s. 33). Bu gereklilik, 2 Ekim 1997 tarihli Amsterdam Antlaşması’nın Nihai Senedine ekli Topluluk mevzuatının kalitesine ilişkin 39 No’lu Bildiri’de yeniden hatırlatılarak; Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon tarafından mevzuatın hazırlanma kalitesine ilişkin kılavuz ilkelerin belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu bildirinin bir sonucu olarak üç kurum, 22 Aralık 1998 tarihli Kurumlararası Anlaşma²² ile kılavuz ilkeleri belirlemiştir. Anlaşma’da hukuki belirlilik ilkesinin muhteviyatını oluşturan unsurlar, hem kılavuz ilkeler hem de bu ilkelerin kabul gerekçeleri arasında açıkça vurgulanmıştır. Nitekim gerekçeler kısmında şu ifadelere yer verilmiştir:

¹⁶ ABAD, Case C-102/08 *Finanzamt Düsseldorf-Süd v SALIX Grundstücks-Vermietungsgesellschaft mbH & Co. Objekt Offenbach KG* [2009] ECR I-4929, p.42. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62008CJ0102>

ABAD, Case-354/99 *Commission v Ireland* [2009] ECR I-7657, p.27.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61999CJ0354>

¹⁷ ABAD, Case C-207/96 *Commission v Italian Republic* [1997] ECR I-6869, p. 26.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61996CJ0207>

¹⁸ ABAD, Case C-395/11 *BLV Wohn- und Gewebbau GmbH v Finanzamt Lüdenscheid* [2012] ECLI:EU:C:2012:799, p.47.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62011CJ0395>

ABAD, Case C-288/07 *Commissioners of Her Majesty’s Revenue & Customs v Isle of Wight Council and Others* [2008] ECR I-7203, p.47.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62007CJ0288>

ABAD, Case C-17/01 *Finanzamt Sulingen v. Walter Sudholz* [2004] ECR I-4243, p.34.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62001CJ0017>

¹⁹ ABAD, Case C-143/93 *Gebroeders van Es Douane Agenten BV v Inspecteur der Invoerrechten en Accijzen* [1996] ECR I-431 p.27.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61993CJ0143>

ABAD, Case C-169/80 *Administration Des Douanes v Société anonyme Gondrand Frères and Société anonyme Garancini* [1981] ECR I-1981, p.17.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61980CJ0169>

ABAD, Case C-177/96 *Belgian State v Banque Indosuez and Others and European Community* [1997] ECR I-659, p.27.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61996CJ0177&qid=1747906015103>

²⁰ Interinstitutional Agreement of 22 December 1998 on common guidelines for the quality of drafting of Community legislation.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999Y0317\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999Y0317(01))

Interinstitutional Agreement of 31 December 2003 on better law-making.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003Q1231\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003Q1231(01))

Interinstitutional Agreement of 13 April 2016 on better on law-Making.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016Q0512\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016Q0512(01))

²¹ European Council In Edinburg, 11-12 December 1992, ss. 33-35.

https://www.consilium.europa.eu/media/20492/1992_december_-_edinburgh_eng.pdf

²² Interinstitutional Agreement of 13 of 22 December 1998 on common guidelines for the quality of drafting of Community legislation.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999Y0317\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999Y0317(01))

“(1) *Topluluk yasama tasarruflarının açık, basit ve belirli biçimde hazırlanması, bu tasarrufların şeffaf ve kamuoyu ile ekonomik aktörler tarafından kolaylıkla anlaşılabilir olması açısından zorunludur. Bu aynı zamanda, Topluluk mevzuatının üye devletlerde doğru ve yeknesak biçimde uygulanması için bir ön koşuldur.*

(2) *Adalet Divanı içtihadına göre, Topluluk hukuk düzeninin bir parçası olan hukuki güvenlik ilkesi, Topluluk mevzuatının açık ve belirli olmasını ve uygulamasının bireyler tarafından öngörülebilir olmasını gerektirir. Bu gereklilik, mali sonuçlar doğurabilecek ve bireyler üzerinde yükümlülükler getiren bir tasarruf bakımından çok daha sıkı bir şekilde gözetilmelidir. Zira bu sayede ilgili kişiler, kendilerine yüklenen yükümlülüklerin kapsamını tam olarak bilebilirler.”*

Bu gerekçeler doğrultusunda kabul edilen kılavuz ilkelerin “Genel İlkeler” başlığında, Topluluk yasama tasarruflarının açık, basit ve belirli şekilde hazırlanması gerekliliği konusunda mutabakata varılmıştır. Mezkur Kurumlararası Anlaşma zaman içinde çeşitli anlaşmalar ve bildirimlerle tamamlayıcı nitelik kazanmış; nihayetinde 13 Nisan 2016 tarihinde yeni bir Kurumlararası Anlaşma²³ yapılmıştır. Bu anlaşmada da Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon, Birlik mevzuatının kalitesinin iyileştirilmesi kapsamında, hukuki güvenlik ilkesine uyacaklarını kabul ederek Birlik mevzuatının hazırlanmasında basitlik, açıklık ve tutarlılık unsurlarını teşvik etmeyi taahhüt etmiştir. Üç kurum, ayrıca Birlik mevzuatının anlaşılır ve açık olması; vatandaşların, idarelerin ve işletmelerin hak ve yükümlülüklerini kolaylıkla anlayabilmesine olanak tanınması gerektiği konusunda da mutabık kalmıştır (Interinstitutional Agreement, 2016, s. 2). Sonuç olarak her iki anlaşmada da hukuki belirlilik ilkesi, muhteviyatını oluşturan unsurları itibariyle bir mevzuat kalitesi ölçütü olarak değerlendirilmiştir.

Yukarıda anılan kurumlararası anlaşmalara, Birlik mevzuatının hazırlanmasına ilişkin Ortak Uygulama Kılavuzu’nun (*Joint Practical Guide*)²⁴ yayımlanması ile işlerlik kazandırılmıştır (European Union, 2015). Nitekim kılavuzda anlaşmalarda yer alan kılavuz ilkeler ayrıntılı olarak somutlaştırılmıştır. Bu kapsamda Avrupa Parlamentosu, Komisyon ve Konsey tarafından ortaklaşa hazırlanan ve temel amacı AB mevzuatının kalitesini ve tutarlılığını arttırmak olan Ortak Uygulama Kılavuzu’nda da gözetilmesi gereken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (European Union, 2015, s.10). Nitekim kılavuzun “Genel İlkeler” başlığında, yasama tekniği kapsamında Birlik hukuki tasarruflarının hazırlanmasında dilsel açıdan uyulması gereken kurallara yer verilmiştir. Bu minvalde, hukuki tasarrufların açık, anlaşılabilir ve okuyucunun zihninde herhangi bir belirsizliğe/şüpheye mahal vermeyecek şekilde belirli olması gerektiği açıkça ifade edilmiştir.

Sonuç

Avrupa Birliği hukuk düzeninin özerk ve uluslararası yapısı, hukuki kaynaklar arasında bir normlar hiyerarşisi kurma gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Hukuki belirlilik ilkesinin bu hiyerarşi içerisindeki konumu ve işlevi, bu kaynaklar arasındaki üstünlük ilişkisi çerçevesinde anlam kazanmaktadır. AB hukukunun birincil ve ikincil hukuk kaynakları arasındaki hiyerarşik yapı, özellikle AB hukukunun genel ilkeleri arasında kabul edilen hukuki belirlilik ilkesinin sistemdeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Bu minvalde hukuki belirlilik ilkesi, AB hukukunda yazılı olmayan ancak Avrupa Birliği Adalet Divanı içtihatları yoluyla şekillenen bir genel hukuk ilkesi olarak, ikincil hukuk tasarruflarının hem yargısal denetiminde ölçüt norm işlevi görmekte hem de bu tasarrufların yorumlanmasında referans noktası oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan ABAD içtihatları, hukuki belirlilik ilkesinin, daha geniş kapsamlı bir ilke olan hukuki güvenlik ilkesinin alt ilkesi olarak içeriğinin nasıl somutlaştırıldığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Yerleşik hale gelmiş ABAD içtihatları ışığında hukuki belirlilik ilkesi, hukuk kurallarının açıklığı, belirliliği ve öngörülebilirliği gereklilikleriyle değerlendirilmektedir. Bu gereklilikler itibariyle, hukuki belirlilik ilkesinin gerçekleştirilmesindeki temel hedefin bireyin korunması olduğunu söylemek mümkündür. Zira bireylerin sahip oldukları hakları ve kendilerinden beklenen yükümlülükleri herhangi bir belirsizliğe mahal bırakmadan belirleyebilmeleri ilkenin özünü oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda bireylerin haklarını ulusal mahkemeler önünde ileri sürebilmelerine olanak tanımaktadır.

Hukuki belirlilik ilkesi AB hukukunun uygulanması aşamasında da gözetilmesi gereken bir ilkedir. Bu kapsamda hukuki belirlilik, özellikle direktiflerin ulusal hukuka aktarılması sürecinde üye devletlerin uygulama kuralları bakımından da gözönünde bulundurulması gereken bir ilkedir. Bu nedenle direktiflerin ulusal hukuka aktarılmasında seçilen hukuki düzenlemenin bağlayıcı bir etkiyi haiz olabilmesi için, gerekli açıklığı ve

²³ Interinstitutional Agreement of 13 April 2016 on Better Law-Making.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016Q0512\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016Q0512(01))

²⁴ Joint Practical Guide of the European Parliament, the Council and the Commission for persons involved in the drafting of European Union legislation. <https://eur-lex.europa.eu/content/techleg/KB0213228ENN.pdf>

belirliliği sağlaması gerekmektedir. Öte yandan direktiflerin üye devletler tarafından ulusal hukuka aktarılmadığı durumda doğrudan etkiye sahip olabilmesi için de direktif hükümleri yeterince açık ve belirli olmalıdır.

Son olarak hukuki belirlilik ilkesi, muhteviyatını oluşturan unsurlar itibariyle AB mevzuatı açısından da somut bir karşılık bulmuştur. Nitekim AB mevzuatının doğru, yeknesak ve etkili şekilde uygulanabilmesi için AB yasama aktörleri tarafından çeşitli kurumlararası anlaşmalar yoluyla mevzuatın açık, anlaşılır ve belirli şekilde hazırlanması yönünde ortak taahhütler geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, hukuki belirlilik ilkesini mevzuat yapım sürecinde kaliteyi belirleyen bir ölçüt olarak da konumlandırmıştır. Bu yönüyle hukuki ilkesi, AB'nin çok katmanlı hukuk düzeninde hem normatif tutarlılığın hem de uygulama bütünlüğü açısından önemli bir işleve sahiptir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiđi Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Yazarın katkısı %100'dür.

Çıkar Çatışması: Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Bartelt, J. M. (2017). *Der Anwendungsbereich des neuen Vergaberechts: Eine Untersuchung hinsichtlich Bestimmtheit, Klarheit und Systemgerechtigkeit des Vergaberechts oberhalb der Schwellenwerte*. Duncker & Humblot GmbH.
- Baykal, S., & Göçmen, İ. (2016). *Avrupa Birliği kurumsal hukuku*. Seçkin Yayıncılık.
- Bayram, M. H. (2022). *Avrupa Birliği hukuku dersleri* (Gözden geçirilmiş ve güncellenmiş 7. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Bozkurt, E., & Göktaş, A. (2024). *Avrupa Birliği hukuku* (Gözden geçirilmiş 9. baskı). Legem Yayınevi.
- Can, H. (2022). *Avrupa Birliği hukuku: Genel esaslar* (Güncellenmiş 2. baskı). Adalet Yayınevi.
- Craig, P. (2022). General principles of law: Treaty, historical, and normative foundations. İçinde S. Ziegler, P. J. Neuvonen, & V. Moreno-Lax (Eds.), *Research handbook on general principles in EU law: Constructing legal orders in Europe* (ss. 25–39), Edward Elgar Publishing Limited.
- Dashwood, A., Dougan, M., Rodger, B., Spaventa, E., & Wyatt, D. (2011). *Wyatt and Dashwood's European Union law* (6th ed.). Hart Publishing Ltd.
- English, J. (2020). Einwirkung allgemeiner Rechtsgrundsätze des EU-Rechts. İçinde H. Schaumburg & J. Englisch (Eds.), *Europäisches Steuerrecht* (ss. 487–522). Verlag Dr. Otto Schmidt KG.
- European Union. (2015). *Joint practical guide of the European Parliament, the Council and the Commission for persons involved in the drafting of European Union legislation*. Publications Office of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/content/techleg/KB0213228ENN.pdf>
- European Parliament, Council of the European Union & European Commission. (1999). *Interinstitutional agreement of 22 December 1998 on common guidelines for the quality of drafting of Community legislation*. OJ C 73 , 1–6.
- European Parliament, Council of the European Union & European Commission (2003). *Interinstitutional agreement on better law-making*. OJ C 321, 1–5.
- European Parliament, Council of the European Union & European Commission (2016). *Interinstitutional agreement between the European Parliament, the Council of the European Union and the European Commission on better law-making*. OJ L 123, 1-14.
- Fischer, D. (2024). *Die Handlungsmechanismen der Europäischen Union zur Sicherung ihrer Werte*. Würzburg University Press.
- Göçmen, İ. (2023). *Avrupa Birliği hukukunun temelleri* (Gözden geçirilmiş ve güncellenmiş 2. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Güneş, A. M. (2022). *Avrupa Birliği hukukuna giriş*. (Gözden geçirilmiş ve güncellenmiş 5. baskı). Ekin Basım Yayın.
- Günoğur, Haluk (2007). *Avrupa Birliği'nin hukuk düzeni*. Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi
- Hartley, T. C. (2014). *The foundations of European Union law* (8th ed.). Oxford University Press.
- Kaczorowska-Ireland, A. (2016). *European Union law* (4th ed.). Routledge.
- Kofler, G. (2020). Auslegung und Anwendung des harmonisierten Steuerrechts İçinde H. Schaumburg & J. Englisch (Eds.), *Europäisches Steuerrecht* (ss. 523-535), Verlag Dr. Otto Schmidt KG
- Martucci, F. (2020). Les principes de sécurité juridique et de confiance légitime dans la jurisprudence de la Cour de justice de l'Union européenne. *Titre VII*, (5), 70–78.
- Meerbeek, J. V. (2008). Le principe de sécurité juridique dans la jurisprudence communautaire: Un principe en quête de sens. *Revue du Notariat*, 110(2), 497–516.
- Portuese, Aurélien (2014). The case for a principled approach to law and economics: Efficiency analysis and general principles of EU law. İçinde K. Mathis (Ed.), *Law and economics in Europe: Foundations and applications* (ss. 275-328), Springer Netherlands.
- Puissochet, J.-P., & Legal, H. (2001). Le principe de sécurité juridique dans la jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes. *Les Cahiers du Conseil Constitutionnel*, (11), 98–105.

Schaumburg, H. (2020). Rechtsquellen des Europäischen Steuerrechts. İçinde H. Schaumburg & J. Englisch (Eds.), *Europäisches Steuerrecht* (ss. 33–45). Verlag Dr. Otto Schmidt KG.

Schermers, H. G., & Waelbroeck, D. F. (2001). *Judicial protection in the European Union* (6th ed.). The Hague: Kluwer Law International.

Schütze, R. (2012). *European constitutional law*. Cambridge University Press.

Schwarze, J. (2012). Artikel 19 EUV [Gerichtshof der Europäischen Union]. İçinde J. Schwarze (Ed.), *EU-Kommentar* (ss. 259–285). Baden-Baden: Nomos Verlag.

Solanke, I. (2015). *EU law*. Pearson Education Limited.

Tillotson, J., & Foster, N. (2003). *Text, cases and materials on European Union law* (4th ed.). Cavendish Publishing Limited.

Tridimas, T. (2007). *The general principles of EU law* (2nd ed.). Oxford University Press.

Yargı Kararları

Avrupa Birliği Adalet Divanı (1997). Case 13-61 *De Geus en Uitdenbogerd v. Bosch*, ECLI:EU:C:1962:11.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (1981). Case C-169/80 *Administration des Douanes v Société anonyme Gondrand Frères and Société anonyme Garancini*, ECLI:EU:C:1981:100.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (1996). Case C-143/93 *Gebroeders van Es Douane Agenten BV v Inspecteur der Invoerrechten en Accijzen*, ECLI:EU:C:1996:26.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (1996). Case C-63/93 *Duff and Others v Minister for Agriculture and Food and Attorney General*, ECLI:EU:C:1996:51. ECR I-569.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (1997). Case C-177/96, *Belgian State v Banque Indosuez and Others and European Community*, ECLI:EU:C:1997:65.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (1997). Case C-207/96 *Commission v Italian Republic*, ECLI:EU:C:1997:583. ECR I-6869.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (2003). Case C-280/00, *Altmark Trans GmbH ve Regierungspräsidium Magdeburg v Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH ve Oberbundesanwalt beim Bundesverwaltungsgericht*, ECLI:EU:C:2003:415. ECR I-7747.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (2004). Case C-17/01 *Finanzamt Sulingen v Walter Sudholz*, ECLI:EU:C:2004:242.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (2005). Case C-110/03 *Kingdom of Belgium v Commission of the European Communities*, ECLI:EU:C:2005:223. ECR I-2801.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (2007). Case C-76/06 *P Britannia Alloys & Chemicals Ltd v Commission of the European Communities*, ECLI:EU:C:2007:326. ECR I-4405.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (2008). Case C-288/07 *Commissioners of Her Majesty's Revenue & Customs v Isle of Wight Council and Others*, ECLI:EU:C:2008:505.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (2009). Case C-102/08 *Finanzamt Düsseldorf-Süd v SALIX Grundstücks-Vermietungsgesellschaft mbH & Co. Objekt Offenbach KG*, ECLI:EU:C:2009:345. ECR I-4929.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (2009). Case-354/99 *Commission v Ireland*, ECLI:EU:C:2001:550. ECR I-7657.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (2010). Case C-550/07 *Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akros Chemicals Ltd v European Commission*, ECLI:EU:C:2010:512.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (2012). Case C-395/11 *BLV Wohn- und Gewebebau GmbH v Finanzamt Lüdenscheid*, ECLI:EU:C:2012:799.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (2015). Case C-324/14 *X-Steuerberatungsgesellschaft v Finanzamt Hannover-Nord*, ECLI:EU:C:2015:827.

Extended Abstract

Research Questions and Purpose

This study examines how the principle of legal clarity is positioned and interpreted within the normative framework of European Union (EU) law. The central research question it seeks to answer is: How does the EU legal order define, structure, and implement the principle of legal clarity? The study focuses on three main aspects: the normative status and hierarchical position of the principle of legal clarity among EU legal sources; how the Court of Justice of the European Union (CJEU) has concretized this principle in its case law; and the extent to which the principle functions as a criterion of legislative quality in the EU law-making process. In this regard, the study argues that the principle of legal clarity is not merely a discursive value, but rather a functional component embedded within the broader framework of the principle of legal certainty. It plays an operative role in both the interpretation and application of legal norms. The analysis places special emphasis on the requirements of clarity, precision, and predictability, as elaborated by the CJEU, and investigates how these standards are applied in the context of directives, fiscal rules, and the drafting of legislative acts.

Limitation

This study is doctrinal in scope and focuses exclusively on the EU legal order. While references are made to comparative approaches and international human rights frameworks, such as the European Convention on Human Rights (ECHR) and the jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECtHR), these are employed only to provide contextual background and not subjected to systematic analysis. The study does not involve empirical research or case studies based on individual Member States. Nor does it explore in detail the variations in the national transposition of EU law beyond the extent that such analysis is necessary to understand the implementation of legal clarity requirements.

The aim is not to offer a descriptive account of all possible legal interpretations of the principle across jurisdictions, but rather to develop a coherent understanding of how legal clarity is formulated as a general principle of law and how it influences the structural and procedural norms of the EU. Accordingly, the normative development of the principle is examined with a view to elucidating its systemic role in both adjudicatory and legislative functions.

Methodology

This research is based on the normative (doctrinal) method of legal analysis. It involves a systematic review of primary sources of EU law, including the Treaties, the Charter of Fundamental Rights of the European Union, and the general principles of EU law as interpreted by the CJEU. Secondary legal instruments such as interinstitutional agreements, soft law documents, and legislative drafting guidelines are also examined.

The study places particular emphasis on the interpretation of legal clarity in the CJEU's jurisprudence. A textual analysis of key judgments was conducted to extract recurring themes and standards—such as clarity, precision, and legal foreseeability—that characterize the CJEU's understanding of legal clarity. In addition to case law, academic commentary and doctrinal writings were consulted to support the conceptual reconstruction of the principle.

Further, the study considers the hierarchical position of legal clarity within the EU's legal sources. The distinction between primary law (e.g., Treaties, Charter, general principles) and secondary law (e.g., directives, regulations, decisions) is used to demonstrate how legal clarity operates both as a substantive and procedural constraint on EU institutions and Member States.

Results

The research finds that legal clarity is recognized within the EU legal order as an element of the broader principle of legal certainty. While not explicitly codified in primary EU law, the principle has been consistently invoked and developed by the CJEU, especially in its interpretation of directives, its review of secondary legislation, and its oversight of national implementing measures.

Key judgments—including *Belgium v Commission* and related tax law cases—illustrate that the CJEU demands that EU legislation must be clear, precise, and unambiguous, especially when it imposes obligations on individuals or has financial implications. In such cases, the CJEU requires that individuals are able to ascertain their rights and obligations without uncertainty, and that such rights can be effectively asserted before national courts.

Furthermore, legal clarity has proven essential in the transposition of directives into national law. The CJEU has clarified that Member States must implement directives using legally binding instruments that satisfy the requirements of clarity and legal certainty. Administrative circulars or informal guidelines are not sufficient for fulfilling this obligation. Instead, legislation must ensure that affected individuals can understand the scope of their rights and obligations and can invoke them if necessary.

The study also demonstrates that the principle of legal clarity functions as a benchmark for legislative quality in EU law. Through several interinstitutional agreements—notably those of 1998 and 2016—EU institutions have committed to producing legislation that is clear, simple, and understandable. These commitments are operationalized through legislative drafting guides such as the Joint Practical Guide of the EU institutions, which outlines linguistic and structural principles for the preparation of EU legal acts.

This institutionalization of legal clarity in legislative drafting reflects its dual character: it is both a legal requirement derived from the general principles of law and a tool for improving the quality and accessibility of EU legislation.

The study concludes that legal clarity is a cross-cutting principle that affects multiple dimensions of the EU legal system. Normatively, it is embedded in the general principles of law and carries hierarchical weight within the EU's legal source structure. Judicially, it guides the interpretation and validity of EU legal acts, especially in the context of the CJEU's review powers. Legislatively, it serves as a quality control measure for legal drafting, aimed at enhancing the transparency, effectiveness, and accessibility of EU law. Thus, legal clarity plays a foundational role in ensuring that the EU remains a rule-of-law-based legal order that protects individual rights and maintains coherence in its complex and multi-level governance system. By demonstrating that legal clarity is both a structural requirement and a normative commitment, this study contributes to the broader discourse on the democratic legitimacy, legal certainty, and institutional accountability within the European Union.